

การต่อรองอัตลักษณ์อีสาน
ของวัยรุ่นอีสานในยุคดิจิทัล¹
Negotiating Isan Identity Among Isan
Youth in the Digital Age

อุกฤษฏ์ เจริญแสน²
Ukrit Chalermisan

¹ บทความนี้มาจากรายงานการวิจัยเรื่อง “การต่อรองอัตลักษณ์อีสานของวัยรุ่นอีสานในยุคดิจิทัล” โดยได้รับทุนอุดหนุนมหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2560

² อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ungkido

แม้จะมีงานศึกษาหลายชิ้นแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสาน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย) จากภาพความด้อยพัฒนาและล้าหลังไปสู่อีสานใหม่ แต่บทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นข้อจำกัดและข้อเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงบางแง่มุมที่จะช่วยเสริมอีสานใหม่มากขึ้น ด้วยการอธิบายมิติการยอมรับและการต่อรองวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งระหว่างความเป็นอีสานกับความเป็นเมือง โดยศึกษาอัตลักษณ์เรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานย้ายถิ่นเพื่อมาศึกษาต่อระดับปริญญาตรีในกรุงเทพมหานครจำนวน 8 คน ข้อมูลมาจากการสัมภาษณ์เจาะลึกระหว่างเดือนพฤษภาคม - กันยายน พ.ศ. 2560 ผลการศึกษาพบว่าอำนาจของวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งเชื่อมโยงกับข้อจำกัดการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสาน เพราะชีวิตที่ดีกว่าของวัยรุ่นอีสานอยู่ในกรุงเทพมหานคร ขณะเดียวกันยังส่งผลต่อการเปิดเผยตัวตนในสังคมเมือง ต่างจากบนพื้นที่สื่อออนไลน์ที่วัยรุ่นอีสานเปิดเผยตัวตนมากกว่า อย่างไรก็ตาม วัยรุ่นอีสานได้ใช้เรื่องเล่าต่อรองอัตลักษณ์อีสานทั้งในชีวิตจริงและบนโลกออนไลน์ให้พ้นจากวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่ง เพื่อเรียกร้องให้ยอมรับคนอีสานในชุมชนแห่งชาติที่ไม่มีลำดับชั้นต่อกัน และสร้างอัตลักษณ์อีสานลูกผสมโดยรวมความเป็นอีสานกับความเป็นเมือง

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ การเปลี่ยนแปลง อีสาน วัยรุ่น

Abstract

Several research studies reflect changes in the Isan region in northeast Thailand, from an underdeveloped and disadvantaged area, to a new Isan. This article aims to identify some aspects of restrictions and proposals for change to help support the new Isan. Aspects of capitulation are explained, and opposite-vertical aspect discourse negotiated between Isan-ness and urban-ness. Self-identity was examined in eight young people from Isan youths who traveled to Bangkok for undergraduate studies. Data was gathered by in-depth interviews from May to September 2017 and analyzed.

Results were that the power of opposite-vertical aspect discourse influences restriction of change in the Isan region insofar as quality of life for samples improved in Bangkok. At the same time, the power of opposite-vertical aspect discourse also affects urban identity disclosure, unlike online media space in which samples revealed more of their personal identity. Samples used narrative to negotiate their Isan identities in real life and in online spaces, to emerge from the opposite-vertical aspect discourse in order to argue for acceptance of people from Isan in an un hierarchical national community and build a hybrid Isan identity as a mixture of Isan-ness and urban-ness.

Keywords: Identity, Changing, Isan, Undergraduates.

บทนำ

หากมีคนกล่าวว่ามียี่สิบหนึ่งเปลี่ยนแปลงไป อาจสื่อความหมายในทางที่เป็นบวกหรือลบก็ได้ แต่หากกล่าวว่าอีสาน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย) ได้เปลี่ยนไปสู่ “อีสานใหม่” แล้ว มักจะสื่อความหมายในทางบวกมากกว่า เพราะอีสานเป็นภูมิภาคที่ยากจนที่สุดในประเทศไทย และมีจำนวนประชากรมากที่สุด “อีสานใหม่” (พัฒนา กิตติอาษา, 2557; เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2561) ไม่ได้เกิดขึ้นโดยไร้หลักฐานสนับสนุน แวดวงข่าวสารสาธารณะและงานวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศก็ยืนยันเช่นนั้น (สลิลลา มหันต์เชิดชูวงศ์, 2561; หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร, 2561; Gray, 2017; Rambo, 2017) อย่างไรก็ตาม งานศึกษาบางชิ้นมีข้อเสนอต่อการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานว่าควรให้รายละเอียดความเหลื่อมล้ำในระดับหมู่บ้าน (กนกวรรณ มะโนรัมย์, 2559) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบเศรษฐกิจของอีสานที่ไม่ได้คุณภาพเพียงพอ (พอพันธ์ อุยยานนท์, 2560) รวมถึงอีสานยังมีด้านที่คงอยู่และด้านที่เปลี่ยนแปลงไป (นภาพร อติวานิชยพงศ์, 2557; 2562) บทความนี้เลือกศึกษาและวิเคราะห์การต่อรองอัตลักษณ์อีสานในเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานย้ายถิ่นเพื่อมาศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีในกรุงเทพมหานคร (เมือง) โดยจะช่วยให้เข้าใจข้อจำกัดและข้อเรียกร้องสู่การเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานในมิติที่ขาดหายไปจาก “อีสานใหม่” ได้

อัตลักษณ์ในบทความนี้เป็นผลมาจากวาทกรรมที่ทำให้เกิดการนิยามความหมายและจำแนกความแตกต่าง โดยกระบวนการสร้างอัตลักษณ์เกิดขึ้นพร้อมกับการสร้างความแตกต่างของชั่วคราวข้าม และให้น้ำหนักกับชั่วหนึ่งมากกว่า ดังนั้นอัตลักษณ์จึงเป็นความแตกต่างที่ไม่เท่าเทียมกัน (Woodward, 1997) ผู้ศึกษานำกรอบดังกล่าวเพื่อเข้าใจการประกอบสร้างอัตลักษณ์อีสานที่กลายเป็นอื่นนับตั้งแต่อยู่ในกระบวนการสร้างชาติของประเทศไทย

โดยอัตลักษณ์อีสานเป็นภาพแทนที่สื่อความหมายถึงความเป็นชนบท ความ
ล้าหลัง และความด้อยพัฒนา จนกลายเป็นกรอบความคิดสำคัญ ในงาน
ศึกษานี้ผู้ศึกษาใช้คำแทนกรอบความคิดดังกล่าวว่าวาทกรรมชั่วตรงข้าม
ในแนวตั้งระหว่างความเป็นอีสานกับความเป็นเมือง (กรุงเทพมหานคร)
แม้งานศึกษาคนอีสานที่สนทนากับวาทกรรมที่สร้างความเป็นอื่นให้กับ
อัตลักษณ์อีสานไม่ได้ใช้คำเดียวกัน แต่คล้ายคลึงกันในเรื่องความสนใจความ
สัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเมืองกับชนบทที่เป็นข้อความแตกต่างที่มีลำดับ
ชั้น (Askew, 2002) และแสดงให้เห็นปฏิบัติการทางวาทกรรมที่เกิดขึ้นกับคน
อีสาน เช่น ประสบการณ์ของชาวอีสานย้ายถิ่นที่มาอยู่ในกรุงเทพมหานคร
(Mills, 2012; Vorng, 2017)

สาเหตุสำคัญของการเกิดขึ้นของวาทกรรมนี้มาจากการปฏิสัมพันธ์
ระหว่างรัฐไทยกับคนอีสานนับตั้งแต่ยุคล่าอาณานิคมจากประเทศในทวีป
ยุโรปเป็นต้นมา ชนชั้นปกครองไทย (สยามในเวลานั้น) ได้นำกรอบความคิด
ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเมืองกับถิ่นฐานห่างไกลเพื่อสร้างอัตลักษณ์
ของชาติ โดยแปรเปลี่ยนแนวความคิดความศิวิไลซ์จากประเทศตะวันตกมา
จัดจำแนกผู้คนในสังคมไทย กลายเป็นความแตกต่างที่มีลำดับชั้นระหว่าง
ชนชั้นผู้ปกครองที่อยู่ในสังคมเมืองกับราษฎรที่อยู่ห่างไกล ดังนั้นเมือง (กรุง)
จึงเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมในสังคมไทยเหนือกว่าชาวบ้านนอกและชาว
ป่า แม้แนวความคิดดังกล่าวจะไม่ได้หมายถึงเฉพาะคนอีสาน แต่ภาพความ
เป็นอีสานก็มีทั้งลักษณะคนบ้านนอกและคนป่า (ธงชัย วินิจจะกูล, 2560)
หลังจากนั้นสำนักดังกล่าวได้เชื่อมโยงกับแนวคิดการพัฒนาในยุคสงครามเย็น
และผลิตซ้ำภาพความแตกต่างอย่างมีลำดับชั้นระหว่างเมือง (ศูนย์กลาง) กับ
อีสาน ดังที่มีผู้เสนอ “อีสานอยู่ภายใต้อาณานิคมภายใน” และ “ปัญหาของ
ภาคอีสาน” (สุเทพ สุนทรภัดข, 2548)

ความเชื่อมโยงระหว่างวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งกับอัตลักษณ์อีสานเป็นพื้นฐานสู่ความเข้าใจว่า หากอัตลักษณ์เกิดขึ้นจากการประกอบสร้างขึ้น อัตลักษณ์ก็ต่อรองแปรเปลี่ยนความหมายจากเดิมได้ และท้าทายวาทกรรมดังกล่าวได้ด้วยเช่นกัน ดังเช่น ฉากต์ แดร์ริดา กล่าวถึงการละเล่นความหมายชั่วคราวข้ามทั้งสอง (différance) โดยไม่ได้แยกขาดออกจากกันเป็นสองขั้ว (binary opposition) (Derrida, 1982) โฮมิ บา-บาห์ นักวิชาการยุคหลังอาณานิคมก็ปฏิเสธชั่วคราวข้ามและสนใจพื้นที่การสร้างความหมายแบบลูกผสม (hybridity) (Bhabha, 2012) ส่วนสจ๊วต ฮอลล์ นักวิชาการวัฒนธรรมศึกษาได้กล่าวถึงตัวตนเกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ในบริบทที่แตกต่างกัน อัตลักษณ์จึงหลากหลายแปรเปลี่ยนตามสถานการณ์ (Slack, 1996)

ปัจจุบันความเป็นเมืองในภาคอีสานขยายตัวมากขึ้น (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2556) และงานศึกษาที่เกี่ยวกับคนอีสานหลายชิ้นในยุคหลังสงครามเย็นก็ได้โต้แย้งความเป็นอีสานที่มีภาพแทนความด้อยพัฒนาและล้าหลัง โดยเสนอบทบาทผู้กระทำการของคนอีสานที่ต่อรองสร้างความหมายใหม่ให้กับอัตลักษณ์อีสาน ดังเช่นการเสนอแนวคิดอีสานนิยมเพื่อเปลี่ยนเป็นอัตลักษณ์อีสานด้านบวก (พัฒนา กิตติอาษา, 2546) แนวคิดชาวบ้านผู้รู้รอบ (cosmopolitan villager) ที่ปฏิเสธภาพความล้าหลังและโง่เขลา ด้วยประสบการณ์ชีวิตของคนอีสานย้ายถิ่นสู่เมืองใหญ่และต่างประเทศ ทั้งไปทำงานและแต่งงานกับชาวต่างชาติ (Keyes, 2012) กลายเป็นปรากฏการณ์ “ท้องถิ่นข้ามแดน” ยุคหลังสงครามเย็นที่เปลี่ยนแปลงภาคอีสาน (พัฒนา กิตติอาษา, 2557) รวมถึงแนวคิดสังคมหลังชนวนอีสานที่แสดงความเกี่ยวพันกันระหว่างการเปลี่ยนแปลงของชนบทอีสานกับการเคลื่อนไหวทางการเมือง หลัง พ.ศ. 2549 (Phatharathananunth, 2016) งานศึกษาเหล่านี้นำเสนอมิติการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับศูนย์กลาง ไม่ได้ยอมจำนนต่อ

วาทกรรมที่เข้ามากำหนดชีวิตคนอีสานแต่เพียงด้านเดียว บทความนี้เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานในมิติดังกล่าว แต่ยังเห็นว่าอิทธิพลของวาทกรรมข้างตรงข้ามในแนวคิดส่งผลต่อคนอีสานแตกต่างกัน ดังเช่นงานศึกษาผู้ย้ายถิ่นภายในประเทศจากภาคอีสานไปสู่เมืองและการต่อรองอัตลักษณ์อีสานของวัยรุ่นอีสานที่สนทนากับวาทกรรมข้างตรงข้ามในแนวคิดค่อนข้างเข้มข้น โดยมีทั้งแง่การยอมรับและการต่อรองสร้างความหมายใหม่ขึ้นมา

ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้ย้ายถิ่นจากภาคอีสานมาอยู่ในกรุงเทพมหานครต่างแสดงถึงอำนาจของเมืองที่มีอิทธิพลให้คนอีสานย้ายถิ่นออก ทั้งผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและระดับการศึกษาไม่สูงมาก (Mills, 1999; Brody, 2006) รวมถึงผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและระดับการศึกษาสูง (Gullette, 2014) ขณะที่งานศึกษาบางชิ้นแม้กล่าวถึงภาคอีสานเป็นแรงดึงดูดให้คนภายนอกย้ายมาอยู่และคนอีสานย้ายกลับมา ทั้งยอมรับการพัฒนาภาคอีสานในด้านต่าง ๆ มากขึ้น แต่คนอีสานก็ยังย้ายถิ่นสู่กรุงเทพมหานคร เพราะเมืองได้ช่วยยกระดับชีวิตผู้ย้ายถิ่นและครอบครัวมากกว่าที่บ้าน³ (คุชฎิอายุวัฒน์, 2562) สำหรับงานศึกษาอัตลักษณ์อีสานของวัยรุ่นอีสานก็ได้เชื่อมโยงให้เห็นอิทธิพลของวาทกรรมข้างตรงข้ามในแนวคิด ดังที่วาทกรรมนี้ส่งผลต่อการเปิดเผยตัวตนของวัยรุ่นอีสาน ในขณะเดียวกันวัยรุ่นอีสานชาติพันธุ์ส่วนน้อยก็แสดงความไม่ลงรอยภายในอัตลักษณ์อีสานด้วย (Mccargo & Hongladarom, 2002) รวมถึงงานศึกษานักศึกษาหญิงในภาคอีสานรับรู้ความงามของคนอีสานที่ดีน้อยกว่าความงามของคนไทยภาคกลาง แต่ก็เสนอความงามของคนอีสานหากไม่เปรียบเทียบเฉพาะในสังคมไทย (Hesse-Swain, 2006)

³ ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2561 ระบุว่าระหว่าง พ.ศ. 2555-2561 ผู้ย้ายถิ่นจากภาคอีสานไปยังกรุงเทพมหานครและภาคกลางมีจำนวน 350,000 คน หรือราวครึ่งหนึ่งของคนอีสานย้ายถิ่นทั้งหมด (คุชฎิ อายุวัฒน์, 2562, น. 33)

บทความนี้ใช้ข้อมูลเรื่องเล่าที่สื่อถึงการต่อรองอัตลักษณ์อีสานของวัยรุ่นอีสานย้ายถิ่นเพื่อมาศึกษาต่อระดับปริญญาตรีในกรุงเทพมหานครจำนวน 8 คน โดยเป็นประวัติศาสตร์ที่จะช่วยให้เข้าใจอิทธิพลของวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวคิดและการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสาน พร้อมกันนั้นอิทธิพลของสื่อดิจิทัลที่กำลังแพร่หลาย ก็อาจเพิ่มโอกาสให้เกิดเรื่องเล่าการต่อรองอัตลักษณ์อีสานมีความหลากหลายมากขึ้น (วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2560) สำหรับผู้ให้ข้อมูลทุกคนมีภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวคล้ายคลึงกัน หลายคนอยู่ในภาวะขาดโอกาสเรียนต่อระดับปริญญาตรีหลังจากเรียนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 และอาจเข้าสู่โลกของการทำงานแทน บางคนแม้ครอบครัวจะมีทุนทรัพย์ให้เรียนต่อได้แต่ก็มีอยู่อย่างจำกัด จนอาจส่งผลกระทบต่อขณะกำลังศึกษา อย่างไรก็ตาม ในเบื้องต้นทุกคนเชื่อว่าการศึกษาเป็นประตูไปสู่ชีวิตที่ดีกว่า และกรุงเทพมหานครคือจุดหมาย เพราะให้โอกาสทางการศึกษาและโอกาสทางเศรษฐกิจจากการหารายได้ส่งตนเองเรียน

ดังนั้นการศึกษาการต่อรองอัตลักษณ์จากเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานจึงอาจช่วยตอบคำถามของงานวิจัยนี้ โดยสำรวจปฏิบัติการทางวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวคิดอันเป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่ยังทำงานอยู่หรือไม่ และหากทำงานอยู่ ได้ส่งผลต่อวัยรุ่นอีสานเหล่านี้มากน้อยเพียงใด โดยนำเสนอทั้งมิติการยอมรับงานต่อวาทกรรมนี้ และการต่อรองสร้างความหมายใหม่ ความเข้าใจทั้งสองมิติไม่เพียงอธิบายปฏิบัติการทางวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวคิดส่งผลกระทบต่อคนอีสานแตกต่างกัน แต่ยังหมายถึงข้อจำกัดและข้อเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานในมิติที่ขาดหายไปด้วย

หัวข้อต่อไปจะนำเสนอกรอบความคิดของบทความนี้จากการเชื่อมโยงมโนทัศน์อัตลักษณ์เรื่องเล่าและการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา จากนั้นจะอธิบายระเบียบวิธีวิจัย การเลือกวัยรุ่นอีสานจำนวน 8 คน และการใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์จากการสัมภาษณ์เจาะลึก หัวข้อต่อจากนั้นเป็นผลการศึกษาจาก

การตอบคำถามที่ว่า อิทธิพลของวาทกรรมชั่วตรงข้ามในแนวดิ่งส่งผลต่อวัยรุ่นอีสานอย่างไรบ้าง และเรื่องเล่าการต่อรองอัตลักษณ์อีสานของวัยรุ่นอีสานนำไปสู่การทำทลายวาทกรรมนี้หรือไม่ อย่างไร สำหรับหัวข้อสุดท้ายจะเชื่อมโยงเรื่องเล่าการต่อรองอัตลักษณ์อีสานของวัยรุ่นอีสานกับข้อถกเถียงการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสาน

กรอบความคิดของงานวิจัย

อัตลักษณ์เรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา

บทความนี้ใช้แนวคิดอัตลักษณ์เรื่องเล่าของแอนโรนี กิดเดนส์ (Giddens, 1991) ซึ่งปัจเจกใช้เป็นปฏิบัติการทางสังคมเพื่อต่อรองสร้างตัวตนในยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ถือเป็นยุคทุนนิยมตอนปลายที่มีลักษณะของสังคมสมัยใหม่ในยุคหลัง โดยเป็นสังคมหลังประเพณีนิยม (post-traditional) ที่ปัจเจกมีโอกาสมากขึ้นในการเลือกสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ตามความต้องการของตนเอง โดยใช้โครงการใคร่ครวญไตร่ตรอง (reflexive project) ต่อข้อมูลความรู้ชุดใหม่ สร้างอัตลักษณ์จากเรื่องเล่า (narrative) เป็นประวัติชีวิตที่มีความต่อเนื่องด้วยการหาคำตอบว่า “จะทำอะไร จะทำอย่างไร จะเป็นใคร” (Giddens, 1991: 70) แตกต่างจากสมัยประเพณีนิยมที่ต้องรับเรื่องเล่ามาจากคนรุ่นก่อนทำให้มีโอกาสน้อยกว่าที่จะมีอัตลักษณ์หลากหลาย ดังนั้นกรอบแนวคิดนี้จึงช่วยให้มองเห็นอัตลักษณ์มีความแตกต่างและไม่แน่นอนหรือเป็นอัตลักษณ์ที่มีลักษณะของการกลายเป็น (becoming) มากกว่าพร้อมกันนั้นผู้ศึกษายังพิจารณาเรื่องเล่าอัตลักษณ์อีสานของวัยรุ่นอีสานสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม หรือโครงสร้างทางสังคมและวาทกรรม (นาถวรรณ์ หนองนาคำ, 2552; Lamb, 2001)

เรื่องเล่าการต่อรองอัตลักษณ์อีสานอาจช่วยให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานจากด้านการยอมจำนนต่อวาทกรรมและการต่อรองสร้างความหมายใหม่ได้⁴ งานศึกษาบางชิ้นใช้เรื่องเล่าแสดงถึงมิติการยอมจำนนต่อวาทกรรมหลักของสังคม ดังที่ พัฒนา กิตติอาษา ได้ชี้โยงวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักเข้ามา “สร้างความเป็นอื่นทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจ” ต่อคนอีสานจนเกิด “ปรากฏการณ์การข้ามแดน” ในระยะเวลาห้าสิบปีที่ผ่านมา (พัฒนา กิตติอาษา, 2560) งานศึกษาบางชิ้นใช้เรื่องเล่าเป็น “เสียง” ของการต่อรองเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์หลักของสังคม ดังเช่นงานศึกษาของ กายตรี สปีวาก ที่ผู้หญิงส่งเสียงต่อรองกับอำนาจชายผิวขาว (Spivak, 1988) บางงานศึกษานำเรื่องเล่าของคนชายขอบมาต่อรองจัดระบบความสัมพันธ์กับอำนาจศูนย์กลางขึ้นใหม่ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546) บทความนี้คล้ายคลึงกับงานศึกษาข้างต้นจากการชี้ให้เห็นปฏิบัติการทางวาทกรรมหลักที่ส่งผลต่อคนในสังคม แต่ก็มีความแตกต่างบางประการ เพราะเลือกศึกษาการต่อรองอัตลักษณ์จากเรื่องเล่าแล้วเชื่อมโยงสู่การทำทนายหรือยอมจำนนต่อวาทกรรม

ผู้ศึกษากำหนดขอบเขตการศึกษาเรื่องเล่าอัตลักษณ์อีสานของวัยรุ่นอีสานในยุคดิจิทัลและเป็นผู้ย้ายถิ่นเพื่อมาศึกษาต่อระดับปริญญาตรีในกรุงเทพมหานคร สำหรับยุคดิจิทัลหมายถึงภาคอีสานในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงหลายมิติ ซึ่งจะพิจารณาถึงการเพิ่มโอกาสสร้างอัตลักษณ์อีสานจากเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานอย่างไรบ้าง ดังเช่น การบริโภควัฒนธรรมเพื่อสร้างตัวตนทั้งในฐานะผู้บริโภคสื่อจากภาพยนตร์ โทรทัศน์ เพลง

⁴ technologies of the self ของ Foucault (1988) กล่าวถึงอำนาจของวาทกรรมได้สร้างตัวตนของปัจเจก และปัจเจกก็ใช้ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมาด้วยเช่นกัน ดังเช่นการใช้เรื่องเล่าผลิตซ้ำและการต่อรองสร้างตัวตนภายใต้อิทธิพลของวาทกรรม แนวคิดดังกล่าวได้แสดงด้านของการต่อต้าน และมีความไม่ลงรอยภายในวาทกรรม (สามชาย ศรีสันต์, 2561) ซึ่งไม่ได้หมายถึงการปลดปล่อยจากวาทกรรม แต่เป็นหนทางไปสู่ความจริงอีกชุดหนึ่ง (ธีรยุทธ บุญมี, 2557)

สิ่งพิมพ์ และการใช้สื่อใหม่ที่ประกอบด้วยสื่อสังคมออนไลน์ และอินเทอร์เน็ต ถือเป็นการต่อสูบนพื้นที่ทางวัฒนธรรม (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2554; Hodkinson, 2012) ส่วนเรื่องเล่าการย้ายถิ่นเพื่อมาศึกษาต่อของวัยรุ่นอีสาน ถือเป็นการบอกความคิดชีวิตที่ดีกว่าซึ่งเชื่อมโยงกับปฏิบัติการทางวาทกรรม ขั้วตรงข้ามในแนวคิด กล่าวคือการศึกษาถือเป็นเป้าหมายสำคัญเพื่อพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ ไม่เพียงช่วยเหลือฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ ผู้เรียนและครอบครัว แต่ยังรวมถึงการพัฒนาประเทศด้วย งานศึกษา เหล่านี้กล่าวถึงวาทกรรมว่าด้วยการศึกษา เช่น “เด็กดี” “วัยรุ่นที่ประสบความสำเร็จ” ดังที่วัยรุ่นในชนบทในประเทศเปรูเลือกย้ายถิ่นออกมาศึกษาต่อใน เมือง เพื่อตนเองจะได้เป็นคนสำคัญอีกคนหนึ่ง ไม่ต้องอยู่ในวงจรความ ยากจนและความล้าหลัง (Crivello, 2011) อย่างไรก็ตาม วาทกรรมชีวิตที่ดี กว่าจากการย้ายถิ่นเพื่อมาศึกษาต่ออาจไม่ได้รับประกันชีวิตที่ดีขึ้นเสมอ ไป ดังกรณีผู้เรียนต้องประสบปัญหาความขัดสนทางเศรษฐกิจในครอบครัว จนเกิดอุปสรรคระหว่างเรียน (Boyden, 2013) การดิ้นรนต่อสู้ให้มากเป็น พิเศษเพื่อให้ตนเองได้เป็น “นักเรียนนอก” กรณีผู้ย้ายถิ่นชาวไทยที่ไปศึกษา ต่อในประเทศออสเตรเลีย (คันสนีย์ จันทรอานุกาพ, 2554) นอกจากนั้น ถิ่นที่อยู่ของผู้ย้ายถิ่นยังมีแนวโน้มสูญเสียทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ ดังเช่น งานศึกษาผู้ย้ายถิ่นภายในประเทศไทยจากภาคเหนือและภาคอีสานที่มีระดับ การศึกษาสูงและทำงานที่มีทักษะสูงกว่า มักส่งเงินกลับไปให้ครอบครัวน้อย และไม่อยากกลับไปอยู่ที่บ้าน เนื่องจากอยากมีชีวิตเหมือนกับคนชั้นกลางใน กรุงเทพมหานคร (Gullette, 2013) กล่าวได้ว่ากรอบความคิดชีวิตที่ดีกว่าจาก การย้ายถิ่นเพื่อศึกษาต่อในเมืองอาจช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจอิทธิพลของเมือง ได้ในอีกทางหนึ่ง ทั้งจากการดึงดูดวัยรุ่นอีสานให้ย้ายถิ่นและการต่อสู้ดิ้นรน ในสังคมเมือง สำหรับการศึกษาและวิเคราะห์การต่อรองอัตลักษณ์อีสานใน เรื่องเล่าก็อาจช่วยอธิบายอิทธิพลของเมืองในแง่มุมดังกล่าว นำไปสู่การหา

คำตอบว่าวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งได้ส่งผลกระทบต่อวัยรุ่นอีสานอย่างไรบ้าง และอธิบายการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

การหาคำตอบจากเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสาน 8 คนคงยากที่จะสมบูรณ์ครบถ้วน แต่การใช้แนวคิดอัตลักษณ์เรื่องเล่าดังได้กล่าวถึงข้างต้น ก็อาจช่วยให้เข้าใจปฏิบัติการทางวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งที่ส่งผลกระทบต่อวัยรุ่นอีสานได้ไม่มากนักน้อย นอกจากนั้น ผู้ศึกษายังได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยแนวทางชาติพันธุ์วรรณา เพราะช่วยนำเสนอโลกทางสังคมจากเรื่องราวชีวิตที่สลับซับซ้อนของผู้คน ทั้งในแง่ของปัจเจกที่มีอารมณ์ความรู้สึก และความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมวัฒนธรรม แนวทางดังกล่าวยังสนใจกลุ่มคนที่ยังไม่เป็นที่รับรู้ แม้แนวทางนี้จะถูกมองเป็นอัตวิสัยค่อนข้างสูง แต่ก็เป็นแนวทางการวิจัยที่นำข้อมูลจากมุมมองของปัจเจกหรือเรื่องเล่า อันจะนำไปสู่ความเข้าใจบทบาทการเป็นผู้กระทำการซึ่งมีความคิดสร้างสรรค์ และความสลับซับซ้อนของปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมได้ไม่น้อยไปกว่ากัน ดังที่ ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ เคยกล่าวถึงแนวทางนี้ว่า “ทำให้ข้อเท็จจริงแจ่มชัดขึ้น” (2553: 11)

ผู้ศึกษาสัมภาษณ์เชิงลึกวัยรุ่นอีสานย้ายถิ่นเพื่อศึกษาต่อระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานครที่เปิดโอกาสให้เข้าเรียนได้โดยไม่ต้องสอบคัดเลือก มีค่าใช้จ่ายระหว่างเรียนน้อยและทำงานระหว่างเรียนได้ จำนวน 8 คน ทั้งหมดใช้ชื่อสมมติ มีอายุระหว่าง 20-24 ปี พร้อมกับบันทึกเทปเสียงและจดบันทึกข้อมูล ใช้ระยะเวลาประมาณ 1 ชั่วโมงครึ่งถึง 2 ชั่วโมงต่อผู้ให้ข้อมูลหนึ่งคน และอยู่ในบริเวณพื้นที่เปิดในมหาวิทยาลัย ระหว่างเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2560 – กันยายน พ.ศ. 2560

ผู้ศึกษาเลือกผู้ให้ข้อมูลด้วยวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจง เพราะสนใจอิทธิพลของวาทกรรมชั่วตรงข้ามในแนวดิ่งที่ส่งผลกระทบต่อคนอีสาน โดยอธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสอบถามความสนใจรวมถึงความสมัครใจก่อน สำหรับข้อมูลเบื้องต้น ประกอบด้วย ภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมส่วนใหญ่พ่อแม่ทำงานรับจ้าง ทำเกษตรกรรม บ้างก็อยู่ในภาคอีสาน บ้างก็ทำงานในกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ในต่างภูมิภาค โดยมีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรีทั้งหมด ถิ่นที่อยู่ก่อนย้ายมาศึกษาต่อส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบทในจังหวัดอุบลราชธานี ร้อยเอ็ด สกลนคร บึงกาฬ และศรีสะเกษ มีหนึ่งคนที่เกิดและเติบโตอยู่ในตัวอำเภอแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา แต่ผู้ให้ข้อมูลที่อยู่ในชนบทก็ไม่ได้ตัดขาดจากเมืองเสียทีเดียวหลายคนเคยเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนประจำอำเภอ บางคนได้มาใช้ชีวิตในกรุงเทพมหานครร่วมกับพ่อแม่และแม่ระหว่างปิดภาคการศึกษา ด้านความเป็นชาติพันธุ์จำแนกออกเป็นสองกลุ่มใหญ่คือ กลุ่มผู้ใช้ภาษาลาวอีสานเป็นภาษาหลัก และกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยที่นิยมตนเองเป็นเขมร ส่วย (กวย/กวย) รวมถึงไทยโคราช

ข้อมูลที่น่าวิเคราะห์มาจากรื่องเล่าประวัติชีวิตของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งจะแสดงถึงปฏิสัมพันธ์กับวาทกรรมชั่วตรงข้ามในแนวดิ่ง ประกอบด้วยประสบการณ์ชีวิตในวัยเด็กกระทั่งตัดสินใจย้ายถิ่น การปรับตัวในเมือง ความคาดหวังในชีวิตหลังจากสำเร็จการศึกษา และการให้ความหมายความเป็นอีสานและความเป็นเมือง ข้อมูลเหล่านี้จะผ่านการถอดเทปโดยละเอียด และนำมาวิเคราะห์ในเบื้องต้นก่อน เพื่อตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลอีกครั้ง หรือหากผู้ให้ข้อมูลอยากเพิ่มเติมข้อมูลส่วนใดก็จะนำมาเรียบเรียงใหม่ โดยจะแยกไว้เป็นข้อมูลของแต่ละคนเพื่อสะดวกต่อการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็น ผู้ศึกษาใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เรื่องเล่าจากการหาความหมายและความเชื่อมโยงกับประเด็นหลักของงานวิจัย ผลการวิจัยนี้ไม่ได้เป็นตัวแทน

ของวัยรุ่นอีสาน แต่ผู้ศึกษาต้องการนำเสนอเรื่องราวชีวิตของวัยรุ่นอีสานอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งได้รับอิทธิพลของวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งในยุคสมัยที่ภาคอีสานเปลี่ยนแปลงหลายด้าน

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแบ่งเป็น 2 ประเด็นหลักซึ่งตอบคำถามของงานวิจัยนี้ 1) คือการหาคำตอบว่าอิทธิพลของวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งระหว่างความเป็นอีสานกับความเป็นเมือง (กรุงเทพมหานคร) ส่งผลต่อวัยรุ่นอีสานอย่างไรบ้าง และ 2) จะเน้นการต่อรองอัตลักษณ์อีสานในเรื่องเล่า โดยหาคำตอบว่าการต่อรองอัตลักษณ์อีสานนำไปสู่การทำทนายวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งหรือไม่ อย่างไรบ้าง ผลการศึกษาทั้งสองประเด็นจะช่วยให้เข้าใจอิทธิพลของวาทกรรมนี้ที่ส่งผลต่อคนอีสานแตกต่างกัน และอธิบายบางมิติที่ขาดหายไปจากการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสาน

1) อิทธิพลของวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่ง

เรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานในงานศึกษานี้เป็นปฏิสัมพันธ์กับวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่ง ในอีกด้านหนึ่งก็ได้ช่วยหาคำตอบต่อข้อจำกัดการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานบางประการได้ กล่าวคือผลการศึกษายืนยันว่าแม้ภาคอีสานจะเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ แต่วาทกรรมนี้ยังมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นอีสาน นับตั้งแต่การตัดสินใจย้ายถิ่นมาศึกษาต่อในกรุงเทพมหานคร การเลือกทำงานในกรุงเทพมหานครหลังจากสำเร็จการศึกษา และการเปิดเผยตัวตนความเป็นอีสานในชีวิตจริงและบนพื้นที่โลกออนไลน์

1.1) สู่มืองใหญ่ มาไกลเพื่อฝัน

อิทธิพลของวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งส่งผลให้วัยรุ่นอีสานย้ายถิ่นมาศึกษาต่อในกรุงเทพมหานคร ไม่ใช่เรื่องแปลกหากวัยรุ่นอีสานเหล่านี้มีทางเลือกที่จะเรียนต่อในมหาวิทยาลัยในภูมิภาคของตน หรือ

แม้แต่การย้ายถิ่นมาเรียนต่อในมหาวิทยาลัยต่างภูมิภาค แต่ด้วยเงื่อนไขด้านทุนทรัพย์ที่ให้ทางเลือกการศึกษาต่อน้อยกว่า การย้ายถิ่นเพื่อมาเรียนต่อในกรุงเทพมหานครจึงเป็นประตูปานสำคัญไปสู่ชีวิตที่ดีกว่า เรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานแสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์กับวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่ง ทั้งต้องยอมจำนนและต่อรองกับครอบครัว เนื่องจากการศึกษาหมายถึงการลงทุนและผู้ลงทุนก็คือผู้ตัดสินใจหลักต่อเส้นทางชีวิตของผู้ให้ข้อมูล ดังจะเห็นจากเรื่องเล่าของบางคนมักได้รับการสนับสนุนและแรงกดดันจากครอบครัว บางครอบครัวเห็นพ้องกับผู้ให้ข้อมูลจากโอกาสในกรุงเทพมหานครที่สูงกว่าอยู่ที่บ้าน (เอื้อย, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 6 กันยายน 2560) บางเรื่องเล่าแม้ครอบครัวจะไม่สนับสนุนให้เรียนต่อจากปัญหาความขัดสน แต่วัยรุ่นอีสานก็ใช้วาทกรรมชีวิตที่ดีกว่าในเมืองต่อรองขอทำงานส่งตัวเองเรียนในมหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานครที่เอื้ออำนวยให้ได้เรียนและทำงานพร้อมกันได้ (ฝน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2560) สำหรับผู้ไม่ต้องการย้ายถิ่นตั้งแต่ต้นเพราะอยากเรียนต่อในภาคอีสาน ก็ต้องยอมจำนนต่ออำนาจการตัดสินใจของครอบครัวจากโอกาสในกรุงเทพมหานครที่มีมากกว่า เป็นต้นว่า ระหว่างเรียนยังทำงานส่งตัวเองได้และหากสำเร็จการศึกษาในเมืองก็ยังมีโอกาสเข้าทำงานมากกว่า (ฝน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2560; คะนิง, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2560) จะเห็นว่าเรื่องเล่าการตัดสินใจย้ายถิ่นไม่ได้มาจากวัยรุ่นอีสานแต่เพียงผู้เดียว เพราะต้องต่อรองกับอำนาจการตัดสินใจของครอบครัว แต่ในที่สุดทั้งวัยรุ่นอีสานและครอบครัวก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่ง เพราะชีวิตที่ดีกว่าไม่ได้อยู่ที่บ้าน

1.2) บ้านที่ไม่มีฝัน

นับตั้งแต่ก้าวสู่ประตูปานแรกเพื่อย้ายถิ่นออกมาศึกษาต่อในเมือง ประตูปานนี้ก็ยากจะเปิดให้วัยรุ่นอีสานได้เดินทางกลับบ้านโดยง่าย

เพราะการกลับไปอยู่บ้านหลังจากเรียนจบไม่อาจทดแทนชีวิตที่ดีกว่าในกรุงเทพมหานครได้ แม้เรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานหลายคนจะเต็มไปด้วยความคิดถึงและอยากกลับไปอยู่ที่บ้านหลังจากเรียนจบ แต่ด้วยอิทธิพลของวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวคิดก็เป็นไปได้ยากดังที่ตนเองต้องการ

เรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานหลายคนสื่อความหมายของบ้านในภาคอีสานที่แตกต่างจากเมือง บางคนให้เหตุผลการเลือกกลับไปอยู่ที่บ้านอาจได้รับความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด สภาพแวดล้อมที่คุ้นเคย แต่ก็ยากที่จะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่สูงขึ้นเหมือนกับอยู่ในเมือง ดังที่นักศึกษาชายสองคนที่ไม่ต้องการกลับไปอยู่ที่บ้าน เพราะเห็นว่าการใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพมหานครเสมือนเป็นสังเวียนชีวิตที่ทำให้เติบโตและมีความก้าวหน้า (เล็ก, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 พฤษภาคม 2560; ใจ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 14 กันยายน 2560) ขณะเดียวกันนักศึกษาหญิงทั้งหมดอยากกลับไปอยู่ที่บ้าน แต่ก็ตัดสินใจยากกว่าที่ตั้งใจไว้ อย่างเช่นความชื่นชอบชีวิตความทันสมัยในเมือง (สายธาร, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2560) ความต้องการประสบความสำเร็จในชีวิตก่อน (เดือน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 8 พฤษภาคม 2560; ฝน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2560) บางคนอยากกลับไปอยู่ที่บ้านหลังจากเรียนจบในทันที แต่ทั้งครอบครัวและผู้ให้ข้อมูลก็ยังมีคำถามต่อโอกาสการทำงานที่บ้านที่มีน้อยกว่าในกรุงเทพมหานคร (คะนิง, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2560; เอื้อย, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 6 กันยายน 2560)

เรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานที่สื่อถึงบ้านที่ไม่อาจจุดรั้งตนเองไว้ได้ทั้งการย้ายถิ่นออกและยังไม่อาจกลับบ้านได้เมื่อเรียนจบ แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวคิดยังส่งผลต่อคนเหล่านี้ ซึ่งช่วยให้เข้าใจข้อจำกัดการเปลี่ยนแปลงในภาคอีสานบางประการได้ ด้านหนึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของนักเศรษฐศาสตร์ที่ระบุถึงปัญหาเชิงโครงสร้างใน

ภาคอีสานที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นออก (พอฟันท์ อู๋ยานนท์, 2560) ดังเช่น โอกาสที่จำกัดในตำแหน่งงานที่มีรายได้ระดับสูงจนส่งผลให้ผู้สำเร็จการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยในภาคอีสานย้ายถิ่นสู่กรุงเทพมหานครหรือเมืองใหญ่ (นรชิต จิรสังขธรรม และจักรกฤต จีเยวิริยบุญญา, 2561) แม้ข้อมูลในบทความนี้จะมาจากผู้ย้ายถิ่นเพื่อมาศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีในกรุงเทพมหานคร แต่ผู้ศึกษาต้องการชี้ให้เห็นว่าปัญหาเชิงโครงสร้างที่มีอยู่ในภาคอีสานจะนำวัยรุ่นอีสานในภาคอีสานที่มีระดับการศึกษาสูงย้ายถิ่นมาทำงานในกรุงเทพมหานครร่วมกับวัยรุ่นอีสานที่ย้ายถิ่นมาศึกษาต่อนอกเหนือจากปัจจัยทางเศรษฐกิจจะส่งผลต่อการย้ายถิ่นออกของวัยรุ่นอีสานเมือง (กรุงเทพมหานคร) ยังเป็นแรงดึงดูดวัยรุ่นอีสานจากการเพิ่มต้นทุนทางวัฒนธรรมให้มีชีวิตที่ทันสมัย (Mills, 1999; Gullette, 2013) ทั้งสองปัจจัยนี้จึงเป็นข้อจำกัดหนึ่งส่งผลให้วาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวคิดมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นอีสาน

1.3) การเปิดเผยตัวตน: ร่องรอยการต่อรองอัตลักษณ์อีสาน

การเปิดเผยตัวตนในงานวิจัยนี้หมายถึงการแสดงออกทั้งในชีวิตจริงและพื้นที่บนโลกออนไลน์ ด้วยการสื่อสารด้วยภาษาถิ่น การเปิดเผยถิ่นกำเนิด รวมถึงการนำเสนอความเป็นอีสานให้ผู้คนทั่วไปได้รับรู้ การเดินทางสู่ชีวิตที่ดีกว่าได้นำวัยรุ่นอีสานเข้ามาปะทะกับวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวคิดที่เข้มข้น เรื่องเล่าการเปิดเผยตัวตนในชีวิตจริงในกรุงเทพมหานคร สื่อถึงความเชื่อมโยงกับบริบทอย่างแนบแน่น เป็นผลมาจากอิทธิพลของวาทกรรมดังกล่าว โดยวัยรุ่นอีสานเลือกเปิดเผยต่อผู้ที่ตน “สนิทสนมและคุ้นเคย” และจะพบร่องรอยการต่อรองอัตลักษณ์อีสานจากการเปิดเผยตัวตนในกลุ่มวัยรุ่นอีสานชาติพันธุ์ส่วนน้อย ขณะที่พื้นที่บนโลกออนไลน์ก็ได้ช่วยให้วัยรุ่นอีสานบางคนเปิดเผยตัวตนมากกว่าในชีวิตจริง และมีร่องรอยการต่อรองอัตลักษณ์อีสานด้วยเช่นกัน

เล็ก นักศึกษาชายจากจังหวัดบึงกาฬจะไม่เปิดเผยความเป็นอีสาน หากต้องอยู่ในที่สาธารณะ เช่นเดียวกับพื้นที่ออนไลน์ของเขา เขามักเล่าถึง รสนิยมการชมภาพยนตร์และฟังเพลงต่างประเทศ เรื่องเล่าของเล็กไม่ได้สื่อ ถึงความรู้สึกร่วมกับความเป็นอีสานมากนัก (เล็ก, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 พฤษภาคม 2560) ขณะที่ เดือน นักศึกษาหญิงจากจังหวัดร้อยเอ็ดได้นิยาม ตนเองว่า “คนอีสานเต็มร้อย” แต่ภายหลังจากได้ปฏิสัมพันธ์กับ “คนอีสาน ด้วยกัน” ในกรุงเทพมหานครซึ่งสื่อสารด้วยภาษาไทยกลาง เวลาต่อมาเธอ จึงเลือกเปิดเผยตัวตนกับผู้สนิทสนมคุ้นเคยเท่านั้น (เดือน, การสัมภาษณ์ ส่วนบุคคล, 8 พฤษภาคม 2560)

สื่อสมัยใหม่และสื่อใหม่ช่วยให้วัยรุ่นอีสานย้ายถิ่นมีกำลังใจและ คลายความคิดถึงบ้านลงได้บ้าง ขณะเดียวกันเรื่องเล่าของบางคนก็ได้ใช้พื้นที่ แห่งนี้นำเสนอความเป็นอีสานของตนเอง คะนิง นักศึกษาหญิงจากจังหวัด อุบลราชธานีแสดงตัวตนความเป็นอีสานบนพื้นที่นี้มากกว่า เธอยกตัวอย่าง การพูดคุยด้วยภาษาไทยกลางกับเพื่อนนักศึกษาจากภาคอีสานร่วมห้อง ทั้งในและนอกห้องเรียน เพราะยังไม่สนิทสนม แตกต่างจากบนพื้นที่ออนไลน์ ของเธอ “ปกติหนูใช้เฟซบุ๊กกับไลน์คะ จะสื่อสารด้วยการโพสต์ภาษาอีสาน บ่อยๆ ส่วนมากหนูจะโพสต์ถึงพ่อกับแม่ เพราะคิดถึงบ้าน คิดถึงห้องนา บางครั้งหนูก็เอารูปนามาลงด้วย หนูไม่อาย สำหรับเรื่องอาหารการกิน แจ่ว ปั่น แบบคนอีสาน...มันทำให้หนูรู้สึกสบายใจและลดความคิดถึงบ้าน ได้บ้าง” (กะนิง, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2560) นักศึกษา จากอำเภอตระการพืชผลยังเล่าถึงความชอบเพลงลูกทุ่งอีสานที่มีเนื้อหา การต่อสู้ชีวิตในเมือง และยกตัวอย่างภาพยนตร์ที่นำเสนอวิถีชีวิตคนชนบท อีสาน ขณะที่เรื่องเล่าของเอ้อย นักศึกษาจากจังหวัดสกลนครก็กล่าวถึงการ เปิดเผยตัวตนมากขึ้นหลังจากย้ายมาอยู่ในกรุงเทพมหานคร แม้เรื่องเล่าของเธอจะสื่อให้เห็นว่าเรียนต่อในกรุงเทพมหานครหมายถึงชีวิตที่ทันสมัย แต่

เธอก็ได้เรียนรู้ว่าความทันสมัยต้องแลกด้วยรายจ่ายจำนวนมาก ไม่เหมือนกับความเป็นอีสานที่อยู่ในสายเลือดของเธอ เอื้อยทั้งนำเสนอและบริโภคความเป็นอีสานบนพื้นที่ออนไลน์ “ส่วนมากหนูจะพิมพ์ข้อความภาษาอีสานในเฟซบุ๊ก พวกสเตตัสค่ะ (status – ผู้วิจัย) หนูรู้สึกในช่วงหลังๆ ตัวเองชอบโพสต์เป็นภาษาอีสาน เหมือนกับหนูเริ่มเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมตนเอง” (เอื้อย, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 6 กันยายน 2560) นอกจากนั้นเธอยังยอมรับว่าความเป็นอีสานที่แพร่หลายบนโลกออนไลน์ส่งผลต่อการเปิดเผยตัวตนของตนเองด้วย

จะเห็นได้ว่าสื่อใหม่และสื่อสมัยใหม่ได้ช่วยให้วัยรุ่นอีสานเปิดเผยตัวตนมากขึ้น ต่างจากในชีวิตจริงที่เกิดขึ้นได้น้อยกว่า พื้นที่แห่งนี้อาจสันคลอนวาทกรรมชั่วคราวตรงข้ามในแนวดิ่งได้ แต่ผลการศึกษานี้ก็ชี้ให้เห็นว่าการเปิดเผยตัวตนบนพื้นที่ดังกล่าวพบในเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานที่มีชาติพันธุ์ใกล้ชิดกับลาวมากกว่า ตรงกันข้ามกับเรื่องเล่าวัยรุ่นอีสานชาติพันธุ์ส่วนน้อยที่ไม่กล่าวถึงในประเด็นเดียวกัน โดยเลือกเสนอเรื่องเล่าการเปิดเผยตัวตนในชีวิตจริงในกรอบของอัตลักษณ์อีสานที่ไม่อาจผนวกรวมความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในชุมชนอีสานเดียวกันได้

การเปิดเผยตัวตนในเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานชาติพันธุ์ส่วนน้อยแสดงให้เห็นความลังเลและระยะห่างจากความเป็นอีสาน เรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานบางคนจึงเรียกร้องให้อัตลักษณ์อีสานมีความหลากหลายมากขึ้น สายธารและรุ่นนักศึกษาหญิงจากจังหวัดศรีสะเกษทั้งสองคนเป็นเพื่อนสนิทกัน คนแรกอยู่ในชาติพันธุ์กูย ส่วนอีกคนอยู่ในชาติพันธุ์เขมร ทั้งสองคนเล่าว่าหากยังไม่สนิทสนมจะระบุว่าตนเองเป็น “คนศรีสะเกษ” หรือ “คนอีสาน” แทน เรื่องเล่าการเปิดเผยตัวตนในสังคมเมืองของพวกเธอเกี่ยวโยงกับบริบทมากกว่าวัยรุ่นอีสานชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น รุ่งเลือกใช้ภาษาไทยกลาง ภาษาส่วย (กูย) ภาษาลาวอีสาน และภาษาเขมร แล้วแต่สถานการณ์

(รุ่ง, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2560) เรื่องเล่าของนักศึกษาหญิงข้างต้นต่างจากนักศึกษาชายชาติพันธุ์ส่วนน้อยจากจังหวัดนครราชสีมา เพราะเรื่องเล่าการเปิดเผยตัวตนของเขาสื่อถึงระยะห่างจากความเป็นอีสาน ด้วยการนิยามตนเองเป็น “คนโคราช” เพื่อแสดงความใกล้ชิดกับคนไทยภาคกลางแทน (ใจ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 14 กันยายน 2560)

เรื่องเล่าการเปิดเผยตัวตนของวัยรุ่นอีสานที่สัมพันธ์กับบริบทนั้น เป็นผลมาจากวาทกรรมชั่วตรงข้ามในแนวคิดที่สร้างอัตลักษณ์อีสานที่ยึดโยงกับชาติพันธุ์เดียวขึ้นมา ขณะที่สำนึกถึงความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ในภาคอีสานยังคงดำรงอยู่ งานศึกษาของ Mccargo & Hongladarom (2002) ได้กล่าวถึงความคลุมเครือของอัตลักษณ์อีสานในการเปิดเผยตัวตน อันเป็นผลมาจากการประกอบสร้างขึ้นในทางการเมืองที่เป็นปัญหาตั้งแต่ในอดีต แม้จะกล่าวถึงอัตลักษณ์อีสานที่เกี่ยวข้องระหว่างอัตลักษณ์ไทยกับลาวเป็นด้านหลัก ก็มีข้อสรุปที่คล้ายกับบทความนี้จากการที่คนอีสานเลือกนำเสนอตัวตนตามบริบทและสถานการณ์ ขณะที่ผู้ศึกษาได้เสนอข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องความแตกต่างและหลากหลายภายในอัตลักษณ์อีสาน ดังที่มีการเปิดเผยตัวตนในเรื่องเล่าวัยรุ่นอีสานชาติพันธุ์ส่วนน้อยปรากฏเป็นร่องรอยการต่อรองอัตลักษณ์อีสาน

ผลการศึกษาในข้อนี้ไม่ได้เน้นการต่อรองอัตลักษณ์อีสานเป็นหลัก แต่ต้องการให้เห็นถึงอิทธิพลของวาทกรรมชั่วตรงข้ามในแนวคิดที่ส่งผลต่อวัยรุ่นอีสานก่อนเข้าสู่ผลการศึกษาประเด็นต่อไป จะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานในผลการศึกษานี้ได้ช่วยให้เข้าใจอิทธิพลของวาทกรรมชั่วตรงข้ามในแนวคิดระหว่างความเป็นอีสานกับความเป็นเมืองมากขึ้น แม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานในหลายด้าน แต่ปัญหาเชิงโครงสร้างก็ยังคงปรากฏในเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานที่สื่อถึงชีวิตที่ติดกาวอยู่ในกรุงเทพมหานคร ขณะเดียวกันวัยรุ่นอีสานก็นำข้อมูลและความรู้ชุดใหม่ในกระแสการ

เปลี่ยนแปลงมาใช้ในเรื่องเล่า แม้ด้านหนึ่งอิทธิพลของวาทกรรมนี้จะส่งผลต่อการเปิดเผยตัวตน แต่ก็พบว่ามีการต่อรองอัตลักษณ์อีสานในเรื่องเล่าเพื่อท้าทายวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งด้วยเช่นกัน สำหรับผลการศึกษาประเด็นต่อไปจะพิจารณาการทำทลายวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งเป็นหลักจากการต่อรองอัตลักษณ์อีสานในเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสาน ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจว่าภาคอีสานควรเปลี่ยนแปลงในแง่มุมใด

2) การต่อรองอัตลักษณ์อีสาน: การท้าทายวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่ง

ท่ามกลางสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานวัยรุ่นอีสานได้นำเสนอเรื่องเล่าการต่อรองอัตลักษณ์อีสาน ด้านหนึ่งเพื่อท้าทายวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่ง และอีกด้านหนึ่งก็เพื่อเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงภาคอีสานในบางด้าน ผลการศึกษาในประเด็นนี้จะชี้ให้เห็นการเรียกร้องให้ภาคอีสานเกิดการเปลี่ยนแปลงในประเด็นชุมชนอีสานที่เป็นส่วนหนึ่งในชุมชนแห่งชาติ โดยมีลำดับการนำเสนอดังนี้ การต่อรองอัตลักษณ์อีสานให้มีความหมายด้านบวก อิทธิพลของกรอบคิดความเจริญที่มีลำดับชั้น และความเป็นอีสานที่อยู่ในฝัน

2.1) อัตลักษณ์อีสานด้านบวก: ความแตกต่างที่ไม่มีลำดับชั้น

เรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานได้ต่อรองอัตลักษณ์อีสานให้มีความแตกต่างโดยไม่มีลำดับชั้นกับความเป็นเมืองทั้งในชีวิตจริงและโลกออนไลน์ อัตลักษณ์อีสานนี้ได้ท้าทายวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งให้เหลือเพียงความแตกต่างในแนวระนาบเดียวกัน ในเรื่องเล่าของทุกคนจะพบว่าวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งปรากฏอยู่ในทัศนะของคนในเมือง ขณะเดียวกันวัยรุ่นอีสานบางคนก็ยอมรับในบางเรื่องพร้อมต่อรองให้สลายลำดับชั้นนี้ลง ดังเรื่องเล่าของนักศึกษาชายสองคนที่ตัดสินใจไม่กลับบ้านหลังจากเรียนจบ

ก็ได้ยอมรับความดีอย่างว่าในสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของคนอีสาน แต่พวกเขาไม่ลืมบ้านที่เคยจากมา ทั้งสองคนให้ภาพความเป็นอีสานด้านบวก ดังเช่น สถานที่ท่องเที่ยว (เล็ก, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 พฤษภาคม 2560) และความมีน้ำใจ (ใจ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 14 กันยายน 2560) การนำเสนอบุคลิกภาพของคนอีสานดังกล่าวยังพบในเรื่องเล่าของหลายคน บางคนนำมาเปรียบเทียบกับคนในเมืองให้เห็นความแตกต่างแบบตรงข้ามกัน เช่น “คนเข้าถึงยาก” (รุ่ง, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2560) และประสบการณ์ “ถูกหลอก” จากการทำงานระหว่างเรียน (คะนิง, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2560) อย่างไรก็ตาม การนำเสนอความเป็นอีสานด้านบวกไม่ได้หมายถึงการปฏิเสธความเป็นเมือง การเลือกเล่าสิ่งที่ขาดหายไประหว่างอยู่ในสังคมเมืองก็เพื่อเรียกร้องให้ยอมรับความแตกต่างที่ไม่มีลำดับขั้นต่อกัน ดังเช่นเรื่องเล่าของเอื้อย

อีสานมันต่างจากที่อื่นค่ะ สภาพแวดล้อมมันก็ต่าง ภาษาก็ต่าง อีสานจะอยู่ระหว่างกึ่งกลาง เหนือได้ เราก็มีชีวิตในแบบของเรา เขาก็มีในแบบของเขา...คนอื่นมองคนอีสานจะมองว่าบ้านนอก แต่หนูว่ามันบ้านนอกเลยหรอ หนูว่าเราก็กลับบ้านเรา ไม่ใช่กลับบ้านนอกซะหน่อย หนูยอมรับว่าติดภาพความทันสมัยของกรุงเทพฯ ตั้งแต่ยังเด็ก พอมาเรียนต่อ ภาพนี้มันก็ยังอยู่ แต่มันก็เปลี่ยนไปจนหนูอยากกลับไปอยู่ที่บ้านหลังเรียนจบ (เอื้อย, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 6 กันยายน 2560)

การนำเสนออัตลักษณ์อีสานด้านบวกยังเกิดขึ้นบนพื้นที่โลกออนไลน์ ดังที่มีการนำเสนอวิถีชีวิตที่แวดล้อมด้วยท้องทุ่งนา ประเพณีวัฒนธรรมของคนอีสาน การแสดงความรู้สึกรักคิดถึงบ้าน ขณะที่บางคนแม้จะ

ยอมรับว่าไม่ค่อยนำเสนอความเป็นอีสานบนโลกออนไลน์มากนัก แต่หากมีโอกาสก็จะนำเสนอตัวตนบนพื้นที่แห่งนี้ “...มีบางครั้งทีหนูถ่ายรูปอาหารอีสานลงในโซเชียล เช่น วันนี้อ้อมไปอีสานรสแซ่บ บรรยายได้ภาพเป็นภาษาอีสาน และถ้าได้กลับบ้านก็จะชอบถ่ายรูปที่บ้านแล้วก็โพสต์ลงค่ะ” (ฝน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2560)

วัยรุ่นอีสานได้เล้าถึงการบริโภคความเป็นอีสานจากสื่อออนไลน์ โดยต่อรองอัตลักษณ์อีสานให้มีความหมายด้านบวกจากลักษณะเฉพาะ และเสนอภาพการเปลี่ยนแปลงและความหลากหลายภายในภาคอีสาน นักศึกษาชายผู้ไม่ค่อยเปิดเผยความเป็นอีสานอยากให้นำเสนอ “ความมีเสน่ห์” ของภาคอีสาน (เล็ก, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 พฤษภาคม 2560) ขณะที่นักศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยก็เรียกร้องให้สื่อมวลชนเพิ่มสัดส่วนข่าวสารภาคอีสานในด้านชีวิตที่พอเพียงและพึงพิงการเกษตร (สายธาร, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2560) สำหรับเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานบางคนกล่าวถึงความเป็นอีสานจากสื่อบันเทิงบนโลกออนไลน์ ที่ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมอีสานในปัจจุบัน (เดือน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 8 พฤษภาคม 2560) พร้อมกันนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยก็เห็นว่าสื่อบันเทิงที่คนภายนอกรู้จักเสนอความเป็นอีสานที่เน้นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวมากกว่า “สำหรับเรื่องหนังหนูผู้บ้านไทบ้าน...มันสื่อให้เห็นคนอีสาน...ถึงแม้อีสานจะไปทางลาว...แหยมยโสธรก็ดู มันบอกความเป็นอีสานแบบลาว ไม่ได้เป็นอีสานแบบเขมร หรือส่วย...เรื่องนาศิกก็มีบ้าง...บ้านหนูไม่ได้แต่งตัวแบบนั้น อีกอย่างเขาก็ใช้ภาษาลาวในเรื่องนั้น” (รุ่ง, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2560) เรื่องเล่าการต่อรองอัตลักษณ์อีสานจากการบริโภคสื่อสมัยใหม่ของวัยรุ่นอีสานร่วมกันสื่อความหมายด้านบวกจากความแตกต่างที่ไม่มีลำดับชั้นต่อกัน พร้อมกันนั้นความแตกต่างนี้ก็มีรายละเอียดที่คนภายนอกควรเข้าใจ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงและความแตกต่างหลากหลายของผู้คนในภาคอีสาน

จะเห็นว่าเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานได้ท้าทายวาทกรรมข้อตรงข้ามในแนวคิดระหว่างความเป็นอีสานกับความเป็นเมือง โดยตอรองอัตลักษณ์อีสานให้เหลือเพียงความแตกต่างที่ไม่มีลำดับชั้นต่อกันทั้งในชีวิตจริงและบนโลกออนไลน์ แม้ประเด็นดังกล่าวไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ดังที่ผู้ศึกษาได้กล่าวถึงงานศึกษาหลายชิ้นในตอนต้นของบทความ แต่ที่เห็นชัดคือการเน้นย้ำให้เห็นว่าอัตลักษณ์อีสานด้านบวกเชื่อมโยงกับการเรียกร้องให้ยอมรับและเข้าใจคนอีสานในชุมชนแห่งชาติไทยที่ไม่มีลำดับชั้นต่อกัน

ขณะเดียวกันการเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนแห่งชาติก็นำไปสู่การตอรองอัตลักษณ์อีสานในเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานในหัวข้อต่อไป ที่จะแสดงให้เห็นว่าชุมชนอีสานเป็นหนึ่งในชุมชนย่อยในชุมชนแห่งชาติไทยไปแล้ว ผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรมข้อตรงข้ามในแนวคิดนับตั้งแต่มีการบวนการสร้างชาติ ดังนั้นชุมชนอีสานจึงไม่อาจแยกออกไปอยู่อย่างเป็นเอกเทศ การเรียกร้องให้ได้รับการยอมรับในชุมชนเดียวกันก็ต้องเกิดขึ้นตามมา อย่างไรก็ตาม ในชุมชนอีสานอันเป็นผลมาจากวาทกรรมข้อตรงข้ามในแนวคิดก็ได้เกิดการตอรองอัตลักษณ์อีสานในเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานชาติพันธุ์ส่วนน้อย ซึ่งไม่อาจรวมชุมชนของตนเองไว้ได้ นำไปสู่ความเข้าใจกรอบคิดความเจริญที่มีลำดับชั้นภายในอัตลักษณ์อีสานที่ยังคงอยู่

2.2) กรอบคิดความเจริญที่มีลำดับชั้น: การสร้างความใกล้ชิดกับความเป็นไทย

เรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานหัวข้อนี้จะนำเสนอการตอรองอัตลักษณ์อีสานของวัยรุ่นอีสานที่นำไปสู่การเรียกร้องให้ยอมรับและเข้าใจตนเองในฐานะส่วนหนึ่งของชุมชนอีสานและชุมชนแห่งชาติไทย ซึ่งเป็นผลจากปฏิบัติการทางวาทกรรมข้อตรงข้ามในแนวคิดที่ได้สร้างกรอบคิดความเจริญที่มีลำดับชั้นขึ้นมา โดยจะชี้ให้เห็นอิทธิพลของกรอบคิดดังกล่าวจากเรื่องเล่าการนิยามความเป็นอีสานให้มีระยะห่างจากความเป็นลาว และการขอรวมและแยกจากอัตลักษณ์อีสาน

อีสานที่กลายเป็นไทย

แม้เรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานจะสื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นอีสานกับความเป็นลาว แต่ก็เกินไปเพื่อสร้างความใกล้ชิดกับความเป็นไทยมากกว่า วัยรุ่นอีสานที่มีชาติพันธุ์ใกล้ชิดกับลาวเห็นว่าเป็นอีสานมีลำดับชั้นสูงกว่าความเป็นลาว “หนูเป็นคนอีสาน ไม่ใช่ลาว (รับตอบ-ผู้วิจัย) ลาวกับอีสานไม่เหมือนกันคะ หนูเป็นคนอีสานแท้ๆ พ่อก็ขอนแก่น แม่ก็ร้อยเอ็ด หนูอยู่อีสานตรงกลางๆ” (เดือน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 8 พฤษภาคม 2560) บางคนแสดงระยะห่างจากความเป็นลาว แต่กล่าวถึงชาติพันธุ์บางกลุ่มในภาคอีสานที่ใกล้ชิดกับลาวแทน (ฝน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2560) หรือยกตัวอย่างความใกล้เคียงกันด้านภาษา (คะนิง, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2560) บางคนยกตัวอย่างการใช้คำว่า “ลาว” ตัดสินผู้ที่ด้อยกว่าตนเอง (เล็ก, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 พฤษภาคม 2560) สำหรับนักศึกษาหญิงที่นิยามตนเองเป็นคนลาวอีสานเพื่อแสดงความใกล้ชิดระหว่างอีสานกับลาว เธอก็ให้ความหมายว่าลาวและอีสานเป็นส่วนหนึ่งของไทย

ลาวกับอีสานไม่ต่างกันมากคะ มีความใกล้ชิดกันและมีประเพณีคล้ายกันด้วย เพราะเขาก็เป็นคนไทยเหมือนกับเรา หนูรู้สึก ว่าลาวเป็นส่วนหนึ่งของเรา...หนูจำได้ไม่ละเอียด...ยังตอนนั้น คำชะโนดเป็นแหล่งท่องเที่ยว คนลาวยิ่งมาเยอะคะ เขาเข้าใจภาษาที่เราพูด เราก็เข้าใจภาษาของเขาด้วยคะ ถ้าบอกว่าหนูเป็นลาว ก็ใช่ หนูเป็นลาวอีสาน มันกลมกลืนกัน บางครั้งคนหนองคาย ก็แต่งงานกับคนลาว มันไม่ได้ใช้ภาษาต่างกันมาก แต่ถ้าคนแถวบุรีรัมย์ สุรินทร์ จะไม่ใช่ลาว เพราะไม่ได้อยู่ใกล้ลุ่มน้ำโขง (เอื้อย, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 6 กันยายน 2560)

ผู้ให้ข้อมูลที่สร้างระยะห่างจากความเป็นลาวมักมาจากวัยรุ่นอีสานที่มีเชื้อสายใกล้ชิดกับลาว ต่างจากนักศึกษาชาติพันธุ์ส่วนน้อยสองคนจากจังหวัดศรีสะเกษที่กล่าวถึงความใกล้ชิดกันระหว่างอีสานกับลาว “หนูคิดว่าอีสานกับลาวเป็นอันเดียวกัน” (สายธาร, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2560) และมักเรียกคนอีสานที่ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมลาวว่า “คนลาว” มากกว่า การต่อรองอัตลักษณ์อีสานในเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานสองคน นิยามอัตลักษณ์อีสานที่ต่างออกไป โดยเรียกร้องให้ชุมชนอีสานยอมรับวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ของพวกเขา ซึ่งเป็นผลจากวาทกรรมชั่วตรงข้ามในแนวคิดที่สร้างความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ในภาคอีสานให้เหลือเพียงชาติพันธุ์เดียวหรือเป็นเอกพันธุ์ (homogeneity) ในหัวข้อต่อไปจะนำเสนอเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานชาติพันธุ์ส่วนน้อย ที่มีทั้งเรียกร้องขอรวมเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์อีสาน และสร้างระยะห่างเพื่อแยกออกมา

อีสานของฉัน อีสานของเธอ

ผลจากวาทกรรมชั่วตรงข้ามในแนวคิดระหว่างความเป็นอีสานกับความเป็นเมืองส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์อีสานให้เป็นหนึ่งเดียว ในด้านหนึ่งแม้จะสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึก “คนบ้านเดียวกัน” แต่อีกด้านหนึ่งการมีอัตลักษณ์อีสานเดียวในชุมชนเดียวกันนั้น ก็นำไปสู่การต่อรองอัตลักษณ์อีสานในเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสาน

นักศึกษาหญิงในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวคนหนึ่งตั้งข้อสงสัยกับเพื่อนจากจังหวัดในแถบอีสานใต้ซึ่งไม่สื่อสารด้วยภาษาลาวอีสานและไม่รับประทานอาหารเหมือนกับเธอ เธอเล่าว่าเพื่อนคนนี้ปิดบังตัวตนความเป็นอีสานเมื่ออยู่ในสังคมเมือง ข้อสงสัยดังกล่าวอาจเป็นผลมาจากวาทกรรมชั่วตรงข้ามในแนวคิดที่ทำให้เธอรับรู้เช่นนั้น แต่หากเธอพิจารณากระบวนการสร้างอัตลักษณ์อีสานที่เป็นเอกพันธุ์ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549) อาจเข้าใจเพื่อนคนดังกล่าวได้มากขึ้น (ฝน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2560) และจากประเด็นเดียวกันนี้นักศึกษาชาติพันธุ์ส่วนน้อยจะเล่าแตกต่างออกไป

นักศึกษาชาติพันธุ์จากจังหวัดศรีสะเกษเล่าถึงประสบการณ์ชมนิทรรศการวัฒนธรรมอีสานซึ่งไม่ได้สื่อความหมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง (สายธาร, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2560) เรื่องเล่าของเธอไม่ได้ต้องการชูความเป็นภูเขื่อนือกว่าชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ เธออยากเป็นทั้งคนภูเขื่อนือและลาว (อีสาน) เพราะชาติพันธุ์คนส่วนใหญ่สื่อถึงลำดับขั้นที่สูงกว่า เธอเคยยกตัวอย่างความทันสมัยจากดนตรีหมอลำ และระบุถึงบุคลิกภาพของคนอีสานที่คล้ายคนในเมืองมากกว่า

เขาวัวคนอีสาน (ลาวอีสาน-ผู้วิจัย) ชี้เหนียวคะ บ้านหนูก็มึงมึงว่าคนอีสานงกและเห็นแก่ตัวสุดยอด เพราะเคยมีคนอีสานมาแต่งงานกับคนส่วยในหมู่บ้านของหนู เขาพูดลาวนะคะ คนนี้ งกสุด ๆ ก้านข้าวโพดก็ไม่ยอมให้ตัด คนส่วยเขาให้กันนะ แต่เนื้อมีจะเผาทั้งด้วย ส่วนคนส่วยโดยส่วนมากไม่ทันคน ยิ่งคนไม่มีการศึกษายิ่งแล้วใหญ่ (สายธาร, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2560)

เรื่องเล่าข้างต้นแสดงถึงลำดับชั้นภายในความเป็นอีสาน เธอไม่ได้รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจกับความแตกต่างนี้มากนัก ตรงกันข้ามกับเพื่อนสนิทในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาเขมร ผู้ให้ข้อมูลคนนี้เล่าถึงความอึดอัดใจในความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง ดังเช่น การถูกล้อเลียนชาติพันธุ์จากคนรอบข้าง แฟนหนุ่มชาติพันธุ์ลาว รวมไปถึงความกดดันจากการเป็น “ลูกครึ่ง” ระหว่างชาติพันธุ์ภูเขื่อนือที่ได้จากแม่ และชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยที่ได้รับจากพ่อ

เวลาถามว่ามาจากหมู่บ้านไหนจะทำให้รู้เลยว่าเขาเป็นส่วยหรือเขมร อย่างถ้ามาจากหมู่บ้านของหนูก็รู้กันว่าพูดเขมร ที่นี้ถ้าเขา

เป็นเขมรแล้วมาเกิดในหมู่บ้านคนส่วย คนในหมู่บ้านก็จะเหยียดเขมรแบบนั้นแบบนี้ มาว่าเราเป็นเขมร หนูก็เป็นทั้งส่วยและเขมรแหละ พ่อหนูเป็นเขมร แม่หนูเป็นส่วย พ่อหนูมาอยู่ในหมู่บ้านของพ่อ คนอื่นก็เหยียดหนูเป็นส่วยบ้าง ลูกส่วยบ้าง...ทำให้หนูรู้สึกถึงการเหยียดกันไปมาของคนสองกลุ่ม หนูแค่ไม่ชอบและคิดว่าไม่เห็นจะต้องมาเหยียดกันเลย (รุ่ง, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2560)

เรื่องเล่าสำนึกชาติพันธุ์ของนักศึกษาหญิงคนนี้นั้นเน้นถึงความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ส่งผลต่อเธอและเกิดขึ้นเมื่อครั้งอยู่ที่บ้าน แต่เมื่อย้ายถิ่นออกมาเรียนต่อในกรุงเทพมหานคร พรหมแดนทางชาติพันธุ์ก็ได้จางลงไป อย่างไรก็ตาม ในสังคมเมืองที่มีผู้คนหลากหลายถิ่นที่อยู่เธอก็ต้องต่อรองอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตนเองให้ยึดโยงไว้กับความเป็นไทย เพราะการใช้ภาษาเขมรทำให้ “คนภายนอก” เข้าใจว่าเธอมาจากประเทศกัมพูชา (รุ่ง, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2560)

อัตลักษณ์อีสานที่ยึดโยงไว้กับชนกลุ่มใหญ่ยังส่งผลให้นักศึกษาชายจากจังหวัดนครราชสีมาสร้างระยะห่างจากความเป็นอีสาน เขาให้ความเห็นว่าความเป็นโคราชกับความเป็นอีสานไม่อาจรวมไว้ด้วยกัน เพราะความเป็นโคราชควรจะรวมไว้กับความเป็นไทยภาคกลางมากกว่า

คนโคราชดั้งเดิมเขาจะไม่ใช่คนอีสาน ดูเหมือนเป็นคนภาคกลางมากกว่าครับ เพราะใช้ภาษาเหมือนภาษากลาง แต่ก็ไม่ใช่เหมือนกับคนภาคกลางพูดปะ...แต่โคราชกับอีสานต่างกันมากกว่าครับ อย่างคนโคราชพูดภาษาโคราช ส่วนคนอีสานพูดโคราชไม่ได้...เพื่อนบางคนจะชอบถามว่าทำไมผมไม่พูดอีสาน บางทีเขาไม่เข้าใจว่าโคราชไม่ใช่อีสาน อย่างเพื่อนพ่อผมเป็นคนโคราชแต่กำเนิด ก็ไม่มีใครพูดอีสานนะครับ พูดสำเนียงโคราชไปเลย (ใจ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 14 กันยายน 2560)

อาจกล่าวได้ว่าระดับความเจริญของความเป็นโคราชยึดโยงกับความเป็นเมือง (ไทย) มากกว่าความเป็นอีสาน ส่วนบางคนที่ต้องการรวมความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองไว้ในชุมชนอีสาน ก็เพื่อให้เกิดการยอมรับภายในชุมชนอีสานที่มีความแตกต่างหลากหลาย และยกระดับความเจริญในกลุ่มชนของตนเองมากขึ้น แต่ทั้งเรื่องเล่าการต่อรองอัตลักษณ์อีสานของผู้ขอรวมและขอแยก ก็ล้วนต้องการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแห่งชาติไทย เพราะชุมชนแห่งนี้มีระดับความเจริญสูงที่สุด อันเป็นผลมาจากวาทกรรมชั่วตรงข้ามในแนวคิดที่สร้างกรอบคิดความเจริญที่มีลำดับชั้นดังกล่าว

2.3) ความเป็นอีสานที่อยู่ในฝัน

ความแตกต่างที่มีลำดับชั้นในชุมชนอีสานเป็นผลมาจากวาทกรรมชั่วตรงกันข้ามในแนวคิด และยังสร้างกรอบคิดความเจริญที่มีลำดับชั้นต่อวัยรุ่นอีสาน แต่การเรียกร้องให้ยอมรับความแตกต่างภายในนี้ก็ยังมีความสำคัญน้อยกว่าการเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานในบางด้าน หัวข้อนี้จะกล่าวถึงการต่อรองอัตลักษณ์อีสานในเรื่องเล่าความเป็นอีสานที่อยากให้ เป็นของวัยรุ่นอีสาน โดยสลายข้อความแตกต่างในแนวคิดให้ไม่มีลำดับชั้นต่อกัน ทั้งสลายความแตกต่างภายในชั่วคราวแล้วกลับมาใช้อัตลักษณ์อีสานที่เป็นเอกพันธ์ การนำข้อความเป็นเมืองมาสร้างอัตลักษณ์อีสานลูกผสม และนำกรอบคิดความเจริญที่มีลำดับชั้นสลายสองข้อความแตกต่างนี้

แม้เรื่องเล่าของนักศึกษาชาติพันธุ์ส่วนน้อยได้ต่อรองอัตลักษณ์อีสานให้เห็นถึงลำดับชั้นภายใน แต่การเรียกร้องดังกล่าวก็ยังคงสำคัญน้อยกว่าการเรียกร้องให้คนภายนอกยอมรับวิถีชีวิตที่มีความแตกต่างของคนอีสาน “อยากให้ยอมรับคนอีสานมากขึ้น ไม่ดูถูกกัน ทั้งการใช้ชีวิต การกิน การอยู่ ไม่ควรว่ากัน ควรยอมรับความแตกต่าง” (รุ่ง, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2560) “อยากให้มีน้ำใจต่อกัน ไม่ดูถูกกัน อยากให้คนเปิดรับคน

อีสาน ไม่อยากให้มือคติดกับคนอีสาน” (สายธาร, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2560) การเรียกร้องให้เห็นถึงความแตกต่างครั้งนี้ต่างจากเมื่อครั้งสองคนเน้นย้ำความหลากหลายภายในความเป็นอีสาน เพราะอยู่ในบริบทที่ให้ความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนแห่งชาติโดยไม่มีลำดับขั้นต่อกันหรือเป็นอัตลักษณ์อีสานด้านบวก ดังนั้นอัตลักษณ์อีสานที่เป็นเอกพันธ์จึงกลับมา ส่วนความแตกต่างที่มีอยู่ภายในก็ยังคงอยู่ แต่อยู่ในลำดับความสำคัญรองลงมา

ความเป็นเมืองมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นอีสานที่ไผ่ผืนของวัยรุ่นอีสาน แต่ไม่ได้หมายความว่าชุมชนอีสานจะต้องเปลี่ยนมาเป็นชุมชนเมือง (แห่งชาติ) เรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานได้แสดงถึงการเลือกด้านที่ต้องการจากข้อความเป็นเมืองกับข้อความเป็นอีสานมาผสมผสานกัน ดังจะเห็นจากด้านหนึ่งเป็นการเรียกร้องให้เพิ่มความเป็นเมืองในความเป็นอีสาน เพราะอยากให้อีสานก้าวหน้าและทันสมัยมากกว่าที่เป็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็น ด้านการศึกษา (เดือน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 8 พฤษภาคม 2560) เทคโนโลยีสมัยใหม่ (ฝน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2560) และ “ความเป็นส่วนตัว” (เดือน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 8 พฤษภาคม 2560) และอีกด้านหนึ่ง ก็ยังโหยหา “ความมีน้ำใจ” อันเป็นบุคลิกภาพที่โดดเด่นของคนอีสานที่กำลังเลือนหายไปเพราะ “ความเจริญ” (คะเนิง, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2560) อัตลักษณ์อีสานที่มาจากการผสมผสานของสองข้อความแตกต่างจึงคล้ายกับเรื่องเล่าของนักศึกษาชายจากจังหวัดนครราชสีมาซึ่งนิยามตนเองเป็น “คนนอก” เขาเรียกร้องให้คนภายนอกมองเห็นความเป็นอีสานที่เปลี่ยนแปลงไปและมีความแตกต่าง “ผมมักจะได้ยินจากบางคนชอบพูดถึงอีสานในความหมายเป็นบ้านนอก แต่ผมว่าตอนนี้ไม่ใช่อย่างนั้น ผมว่าอีสานก็มีในสิ่งที่กรุงเทพฯ ไม่มี อันนี้ต้องลงไปสัมผัสเอง คนที่ไม่ไปจะมองไม่เห็น และจะเข้าใจผิดไปครับ” (ใจ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 14 กันยายน 2560)

อาจกล่าวได้ว่ากรอบคิดความเจริญที่มีลำดับชั้นยังมีอิทธิพลอยู่ ดังจะเห็นจากการเรียกร้องให้เพิ่มความเป็นเมืองมากขึ้น นั่นเพราะวัยรุ่นอีสานเห็นว่าเมืองคืออำนาจที่จะเปลี่ยนแปลงอีสานได้ ขณะเดียวกันวัยรุ่นอีสานก็ยังให้ความสำคัญกับตัวตนความเป็นอีสานที่แตกต่างกัน ดังนั้น อัตลักษณ์อีสานจากการผสมผสานชั่วคราวกันข้ามจึงเป็นอัตลักษณ์อีสาน ลูกผสมที่มีทั้งลักษณะเฉพาะและอำนาจของการเป็นชุมชนอีสานในชุมชนแห่งชาติ ซึ่งท้าทายอิทธิพลของวาทกรรมชั่วคราวกันข้ามในแนวคิดให้เหลือเพียงความแตกต่างที่ไม่ได้เป็นคู่ตรงข้ามที่มีลำดับชั้นต่อกัน

เรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสานบางคนนำตัวอย่างการยอมรับความเป็นอีสานจากชาวตะวันตก หรือ “ฝรั่ง” เพราะต้องการสื่อความหมายว่าผู้มี “ระดับความเจริญ” มากกว่าชุมชนแห่งชาติไทยได้ยอมรับความเป็นอีสานแล้ว “อยากให้มีภาพอีสานที่ต่างจากเดิมบ้างครับ ให้เห็นถึงภาพใหม่ ๆ อยากให้อีสานเป็นเมืองแห่งรอยยิ้ม คนเดินทางไปแล้วมีความสุข เหมือนฝรั่งที่ชอบอีสานครับ” (เล็ก, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 พฤษภาคม 2560) การต่อรองอัตลักษณ์อีสานในเรื่องเล่าข้างต้นเป็นการนำกรอบความคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเมืองกับถิ่นฐานห่างไกลที่ชนชั้นปกครองสยามเคยผนวกรวมแนวความคิดความศิวิไลซ์จากภายนอก โดยให้ชาวตะวันตกมีลำดับชั้นสูงกว่า นำกลับมาท้าทายวาทกรรมชั่วคราวกันข้ามในแนวคิดเพื่อสลายลำดับชั้นระหว่างความเป็นเมืองและความเป็นอีสาน

จะเห็นว่าวัยรุ่นอีสานใช้การต่อรองอัตลักษณ์อีสานในเรื่องเล่าท้าทายวาทกรรมชั่วคราวกันข้ามในแนวคิดและเป็นไปเพื่อเปลี่ยนแปลงภาคอีสาน โดยนำเสนออัตลักษณ์อีสานด้านบวกเพื่อเรียกร้องให้ยอมรับชุมชนอีสานในชุมชนแห่งชาติ คล้ายกับงานศึกษาของ Mills (2012) ที่ศึกษาผลจากวาทกรรมความเป็นเมืองกับความเป็นชนบทที่มีความแตกต่างกันอย่างมีลำดับชั้นในประเทศไทย เป็นผลให้คนชนบทอีสานเรียกร้องความเป็นพลเมือง

ทางวัฒนธรรมของตนเอง สำหรับบทความนี้ผู้ศึกษาเสนอข้อมูลเพิ่มเติมถึงการเรียกร้องให้ยอมรับคนอีสานภายในชุมชนอีสานด้วย เพราะยังพบว่า วิทยุอีสานชาติพันธุ์ส่วนน้อยได้ต่อรองอัตลักษณ์อีสานที่เป็นเอกพันธุ์ ในอีกด้านหนึ่ง แม้การเรียกร้องให้ยอมรับความแตกต่างของชุมชนอีสานจะมีความสำคัญ แต่การต่อรองอัตลักษณ์อีสานในเรื่องเล่าของวิทยุอีสานยังให้ความสำคัญต่อการเพิ่มความเป็นเมืองให้กับความเป็นอีสาน ซึ่งเป็นอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนอีสานแห่งนี้ได้ ดังนั้นชุมชนอีสานจากเรื่องเล่าจึงมีลักษณะที่สนับสนุนข้อสรุปของนภาพร อดิวนิชยพงศ์ (2557) ที่กล่าวถึงชนบทอีสานในปัจจุบันไม่อาจแยกเป็นขั้วตรงข้ามกับเมืองได้ เพราะมีลักษณะของการผสมผสานความเป็นสมัยใหม่กับความเป็นชนบทแบบเดิม

บทสรุป

แนวคิดอัตลักษณ์เรื่องเล่าของกิดเดนส์ (Giddens, 1991) ช่วยให้เข้าใจปฏิบัติการทางสังคมที่วิทยุอีสานใช้โครงการใคร่ครวญไตร่ตรองสร้างตัวตนในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานในปัจจุบัน เรื่องราวประวัติชีวิตของวิทยุอีสานย้ายถิ่นเพื่อมาศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีในกรุงเทพมหานคร 8 คน ได้แสดงให้เห็นว่าวาทกรรมขั้วตรงข้ามในแนวคิดอันเป็นผลมาจากการบวนการสร้างชาติของชนชั้นปกครองสยามในยุคชาติตะวันตกล่าอาณานิคมนั้น ยังเป็นคู่สนทนาหลักกับตนเอง จะเห็นได้จากอิทธิพลของวาทกรรมนี้ยังส่งผลให้ทุกคนมีเส้นทางสู่ชีวิตที่ดีกว่าในกรุงเทพมหานคร แสดงถึงปัญหาเชิงโครงสร้างที่ไม่อาจกระจายสู่คนอีสานได้อย่างเท่าเทียม ประเด็นดังกล่าวไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ แต่การมองข้ามปัญหาเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจของภาคอีสาน (พอพันธ์ อู๋ยานนท์, 2560) รวมถึงด้านวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวถึงตอนต้น ซึ่งทำให้วาทกรรมนี้ยังดำรงอยู่ ก็อาจเป็นเช่นเดียวกับการลงความเห็นว่าเรื่องราวการต่อสู้ดิ้นรนของวิทยุอีสาน

ในงานศึกษานี้ไม่ได้สื่อถึงปัญหาที่มีอยู่ในภาคอีสาน นอกจากนั้น วาทกรรมดังกล่าวยังส่งผลต่อการเปิดเผยตัวตนของวัยรุ่นอีสานด้วย แต่ก็พบร่องรอยของการต่อรองอัตลักษณ์อีสานจากวัยรุ่นอีสานชาติพันธุ์ส่วนน้อย รวมถึงสื่อสมัยใหม่และสื่อใหม่ก็ได้ช่วยให้เปิดเผยตัวตนมากกว่าในชีวิตจริง แม้การต่อรองอัตลักษณ์อีสานบนพื้นที่นี้จะพบน้อยกว่าคนอีสานบางกลุ่ม (อุกฤษฏ์ เฉลิมแสน, 2561) แต่ก็อาจเข้าใจได้ว่าพื้นที่สื่ออาจเป็นแนวรบอีกด้านของการเมืองเชิงอัตลักษณ์ที่วัยรุ่นอีสานจะนำมาใช้ต่อรองกับภาพเหมารวมสร้างความเป็นอื่นให้กับตนเอง (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2554; วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2560; Hodgkinson, 2012)

แม้อิทธิพลของวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งจะมีผลต่อเส้นทางชีวิตของวัยรุ่นอีสาน แต่ในเรื่องเล่าของทุกคนก็ได้นำข้อมูลและความรู้ชุดใหม่จากการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานมาต่อรองอัตลักษณ์อีสานภายใต้วาทกรรมนี้ แสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์อีสานไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว และยังท้าทายวาทกรรมที่เข้ามากำหนดเส้นทางชีวิตอีกด้วย วัยรุ่นอีสานยอมรับการเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนแห่งชาติไทย แต่ได้เรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงชุมชนอีสานบางประการในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนแห่งชาติ โดยเลือกนำเสนอความแตกต่างที่ไม่มีลำดับขั้นต่อกันให้กับชุมชนแห่งนี้ทั้งในระดับความสัมพันธ์ภายในภาคอีสานและในระดับชาติ พร้อมกันนั้นก็เสนอให้เพิ่มความเป็นเมือง (อำนาจ) กับชุมชนอีสานใหม่นี้ด้วย

การเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานไปสู่ “อีสานใหม่” ถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่อธิบายพลวัตหลากหลายมิติในภาคอีสาน ผู้ศึกษาไม่ได้ปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานที่ช่วยยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้กับคนอีสานจำนวนมาก และวาทกรรมชั่วคราวข้ามในแนวดิ่งอาจไม่ได้มีอิทธิพลต่อเขา/เธออีกต่อไป แต่การต่อรองอัตลักษณ์อีสานในเรื่องเล่าของวัยรุ่นอีสาน 8 คน ก็แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดการเปลี่ยนแปลงของ

ภาคอีสานบางประการได้บ้าง และอาจเป็นข้อมูลประกอบเพื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสานก่อนก้าวสู่ “อีสานใหม่” ไปพร้อมกัน การเรียกร้องของวัยรุ่นอีสานเพื่อก้าวพร้อมกันในครั้งนี้ อาจนำไปสู่การขับเคลื่อนประเทศไทยโดยทั้งคนอีสานและคนในเมืองจะได้รับรู้ถึงความสุขและความทุกข์ร่วมกัน เป็นชุมชนอีสานในชุมชนแห่งชาติที่คงความแตกต่าง โดยได้รับการยอมรับและดูแลเช่นชุมชนแห่งอื่นๆ ไม่ได้เป็นข้อตรงข้ามในแนวตั้งระหว่างกันอีกต่อไป คล้ายกับเนื้อเพลงเมืองชุดดำของรสนี้ เวิร์นนะ ที่ว่า “ในเมืองใหญ่ ที่มาไกลเพื่อฝัน เอาเสียงของฉัน มาเปลี่ยนความเศร้าให้กลายเป็นสุข สีดำของเธอ เจอสีของฉันแล้วจะลืมทุกข์ เชิญออกมาร้องเต้นสนุก จงอย่ามีทุกข์นะเมืองชุดดำ” (รสนี้ เวิร์นนะ และสาธุการ ทิยาธิรา, 2558, เพลงที่ 2)

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

เรื่องเล่าการต่อรองอัตลักษณ์อีสานภายใต้อิทธิพลของวาทกรรมข้อตรงข้ามในแนวตั้งของวัยรุ่นอีสานได้ชี้ให้เห็นข้อจำกัดและข้อเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงของภาคอีสาน แต่ในอีกด้านหนึ่ง ผู้ศึกษาไม่ได้ศึกษาบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาว่าส่งผลต่อทัศนคติของวัยรุ่นอีสานในเรื่องดังกล่าวอย่างไรบ้าง ดังนั้นหากมีการวิจัยต่อไปอาจช่วยให้เข้าใจระบบการศึกษาในมหาวิทยาลัยเกี่ยวโยงกับการต่อรองอัตลักษณ์อีสานของวัยรุ่นอีสานหรือไม่อย่างไรบ้าง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนกวรรณ มะโนรมย์. (2559). ความเหลื่อมล้ำในหมู่บ้านยุคอีสานใหม่, 14 มีนาคม 2562. <https://prachatai.com/journal/2016/09/67957>
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2554). สื่อเก่า-สื่อใหม่: สัญญา อัตลักษณ์ อุดมการณ์. กรุงเทพฯ: โครงการเมธีวิจัยอาวุโส ฝ่ายวิชาการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ดุษฎี आयวัฒน์. (2562). “คนอีสานย้ายถิ่น” สถานการณ์และผลกระทบ. ขอนแก่น: คลังนาโนวิทยา.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2560). คนอื่นในพื้นดินตน: การเดินทางกับการจำแนกชาติพันธุ์ ของราษฎรสยามตามถิ่นฐาน ระหว่าง พ.ศ. 2428-2453 (เสาวนีย์ ตริรัตน์ อเล็กซานเดอร์, ผู้แปล). ใน อัญชลี มณีโรจน์ (บรรณาธิการ), คนไทย/คนอื่น: ว่าด้วยคนอื่นของความเป็นไทย (หน้า 5-35). กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2557). มิเชล ฟูกูเกต์. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- นภาพร อติวานิชยพงศ์. (2557). คนชนบทอีสานกับการทำมาหากิน: ความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย. วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา, 33(2), 103-127.
- นภาพร อติวานิชยพงศ์. (2562). ชนบทอีสานที่คงอยู่และเปลี่ยนไปในมุมมอง บัณฑิตอาสาสมัครมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. วารสารพัฒนศาสตร์, 2(1), 24-51.
- นภาพรณ ะหวานนท์. (2552). วิธีการศึกษาเรื่องเล่า: จุดเปลี่ยนของการวิจัยด้าน สังคมศาสตร์. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง, 5(2), 1-22.
- นรชาติ จิรัทธรรม และจักรกฤษ เจียวิริยบุญญา. (2561). อีสานมุมใหม่ คำบอกเล่า จากนักเศรษฐศาสตร์ ม.ขอนแก่น, 8 เมษายน 2562. <https://voicetv.co.th/read/6caKMakH5>

- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (บรรณารักษ์). (2546). *อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความ เป็นชายขอบ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- พอพันธ์ อุยยานนท์. (2560). *เศรษฐกิจอีสาน: พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัฒนา กิติอาษา. (2546). *วิจัยอีสาน: วิถีชีวิตกับการศึกษาพลังทางสังคมในภาค อีสาน*. นครราชสีมา: สมบูรณ์พรินติ้ง.
- พัฒนา กิติอาษา. (2557). *สู่วิถีอีสานใหม่*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- พัฒนา กิติอาษา. (2560). คนข้ามแดน: นาฏกรรมชีวิตและการข้ามพรมแดน ในวัฒนธรรมอีสาน. ใน เบญจพร ดีขุนทด (บรรณารักษ์), *คนข้าม แดน ความเรียงว่าด้วยมานุษยวิทยา* (หน้า 330-386). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะสังคมศาสตร์, ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา.
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2560). *วัฒนธรรมศึกษาเบื้องต้น*. เชียงใหม่: วนิตการพิมพ์.
- รัสมิ เวระนะ และสาธุการ ทิยาธิรา. (2558). *เมืองชุดดำ*. ใน Isan Soul EP [ซีดี]. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- คันสนีย์ จันทรอานุภาพ. (2554). *ชีวิตนักเรียนไทยในต่างแดน สังคมวิทยาการ ย้ายถิ่น กรณีเรียนจบไม่กลับบ้าน*. สงขลา: เจริญของการพิมพ์.
- ศูนย์วิจัยกสิกรรมไทย. (2556). *เศรษฐกิจอีสานสู่มิติใหม่แห่งการพัฒนา เสริมสร้าง โอกาสการค้า และการลงทุน*, 17 กรกฎาคม 2562. <http://library.dip.go.th/multim6/edoc/2556/21975.pdf>
- สลิล มหันต์เชิดชูวงศ์. (2561). *Isan is too mainstream. วันที่อีสานรากหญ้าผลิต บานมาเป็นกระแสหลัก*, 26 มิถุนายน 2562. <https://web.tcdc.or.th/Articles/Detail/ISANISTOOMAINSTREAM>
- สามชาย ศรีสันต์. (2561). *ว่าด้วยการวิเคราะห์ว่าทกรรมแนววิพากษ์: บทศึกษา วิเคราะห์ว่าทกรรมการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สมมติ.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). *พลังลาว ชาวอีสานมาจากไหน?*. กรุงเทพฯ: มติชน.

- สุเทพ สุนทรเกตุช. (2548). หมู่บ้านอีสานยุค “สงครามเย็น”: สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มติชน.
- หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร. (2561). โครงการรายงานอีสานร่วมสมัย, 13 มีนาคม 2562. <https://www.bacc.or.th/event/1878.html>
- อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว.. (2553). มองสังคมผ่านชีวิตในชุมชน. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- อุกฤษฏ์ เฉลิมแสน. (2561). การต่อรองความเป็นอีสานบนพื้นที่สื่อดิจิทัล: การเมืองเชิงอัตลักษณ์ของเน็ตไอดอลอีสาน. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 37(1), 121-142.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2561). “อีสานใหม่” สู่ความเป็นเมือง และโอกาสในการพัฒนา, 8 มกราคม 2562. https://www.slideshare.net/FURD_RSU/ss-86947172

ภาษาอังกฤษ

- Askew, M. (2002). *Bangkok: Place, practice and representation*. London: Routledge.
- Bhabha, H. K. (2012). *The location of culture*. London: Routledge.
- Boyden, J. (2013). ‘We’re not going to suffer like this in the mud’: Educational aspirations, social mobility and independent child migration among populations living in poverty. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 43(5), 580-600.
- Brody, A. (2006). The cleaners you aren’t meant to see: Order, hygiene and everyday politics in a Bangkok shopping mall. *Antipode*, 38(3), 534-556.
- Crivello, G. (2011). ‘Becoming somebody’: Youth transitions through education and migration in Peru. *Journal of Youth Studies*, 14(4), 395-411.

- Derrida, J. (1982). *Différance* (Alan Bass Trans.). In *Margins of Philosophy* (pp. 3-27). Chicago: University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1988). *Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford, California: Stanford university press.
- Gray, D. D. (2017). *Village reflects Thailand's social changes in last 50 years*, Retrieved March 11, 2019. from <https://asia.nikkei.com/Life-Arts/Life/Village-reflects-Thailand-s-social-changes-in-last-50-years2>
- Gullette, G. S. (2013). The role of urbanity, status, and identity on migrant remittance management and rural development potentials in Thailand. *Human organization*, 72(2), 132-143.
- Gullette, G. S. (2014). Rural-urban hierarchies, status boundaries, and labour mobilities in Thailand. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(8), 1254-1274.
- Hesse-Swain, C. (2006). Programming beauty and the absence of Na Lao: Popular Thai tv and identity formation among youth in Northeast Thailand. *GeoJournal*, 66, 257-272.
- Hodkinson, P. (2012). *Media, culture and society: An introduction*. Los Angeles: Sage.
- Keyes, C. (2012). 'Cosmopolitan' villagers and populist democracy in Thailand. *South East Asia Research*, 20(3), 343-360.
- Lamb, S. (2001). Being a widow and other life stories: The interplay between lives and words. *Anthropology and Humanism*, 26(1), 16-34.
- McCargo, D., & Hongladarom, K. (2002). Contesting Isan-ness: Discourses of politics and identity in Northeast Thailand. *Asian Ethnicity*, 5(2), 219-234.

- Mills, M. B. (1999). *Thai women in the global labour force: Consuming desires, contested selves*. New Jersey: Rutgers University Press.
- Mills, M. B. (2012). Thai mobilities and cultural citizenship. *Critical Asian Studies*, 44(1), 85-112.
- Phatharathananunth, S. (2016). Rural transformations and democracy in Northeast Thailand. *Journal of Contemporary Asia*, 46(3), 504-519.
- Rambo, A. T. (2017). From poor peasants to entrepreneurial farmers: The transformation of rural life in Northeast Thailand. *AsiaPacific issues*, 32, 1-8.
- Slack, J. D. (1996). The theory and method of articulation in cultural studies. In Morley, D., & Chen, K.-H. (Eds), *Stuart Hall: Critical dialogues in cultural studies* (pp. 124-140). London; New York: Routledge.
- Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak?. In Nelson, C., & Grossberg, L. (Eds.), *Marxism and the Interpretation of Culture* (pp. 271-313). Urbana: University of Illinois Press.
- Vorng, S. (2017). *A meeting of masks: Status, power and hierarchy in Bangkok*. Copenhagen: NIAS Press.
- Woodward, K. (Ed.). (1997). *Identity and difference*. London: Sage.

สัมภาษณ์

- คะเนิง (นามสมมติ). (9 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์.
- ไจ้ (นามสมมติ). (14 กันยายน 2560). สัมภาษณ์.
- เดื่อน (นามสมมติ). (8 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์.
- ฝน (นามสมมติ). (9 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์.
- รุ่ง (นามสมมติ). (11 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์.
- เล็ก (นามสมมติ). (5 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์.
- สายธาร (นามสมมติ). (11 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์.
- เอื้อย (นามสมมติ). (6 กันยายน 2560). สัมภาษณ์.